

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

И.Х.ТЎРАҚУЛОВА

**ОИЛАДА БОЛА ТАРБИЯСИНИНГ
МАЪНАВИЙ АСОСЛАРИ**

ТОШКЕНТ – 2014

УЎК: 94(3)
КБК: 74.100
T-28

T-28 **Тўрақулова Ирода Холбўтаевна.** Оилада бола тарбиясининг маънавий асослари. – Т.: «**Fan va texnologiya**», 2014. – 228 б.

ISBN 978–9943–4270–5–1

Ўқув қўлланма оилада бола тарбиясининг маънавий асосларини ёритишга бағишланган бўлиб, унда оила ва оилавий муҳитнинг маънавий асослари, оилада болага маънавий – иммунологик тарбия бериш асослари ҳамда оила дарси машғулотларини уюштириш масалалари ёритилган.

Ўқув қўлланмадан ота-оналар, мураббийлар, тарбиячилар, мактаб ўқитувчилари, педагогика касб-хунар коллежлари ва олий ўқув юртлари талабалари ҳамда ўқитувчилари фойдаланишлари мумкин.

УЎК: 94(3)
КБК: 74.100

Масъул муҳаррир: У.А.Жуманазаров– филология фанлари доктори, профессор

Такризчилар: У.И.Маҳкамов – педагогика фанлари доктори, профессор;

Ю.Ғ.Маҳмудов – педагогика фанлар доктори, профессор;

Н.Х.Қушвақтов – педагогика фанлари номзоди, доцент

Ушбу ўқув қўлланма Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институти илмий Кенгашининг 2014 йил 29 январдаги 6 - сонли қарори билан нашр этилди.

ISBN 978–9943–4270–5–1

© «**Fan va texnologiya**» нашриёти, 2014.

КИРИШ

Ҳозирда мустақил давлатимизнинг барча жабҳаларида мустақил ва эркин фикрлайдиган, ташаббускор ва фидоий, атрофдаги инсонлар билан алоқа ўрнатишга қодир, қуршаб турган дунёга фақат мослашибгина қолмасдан уни ижодий ўзгартиришни ҳам ўйловчи маънавий етук ва интеллектуал салоҳиятли ёшларга эҳтиёж сезилмоқда.

Бу борада мамлакатимиздаги муайян ҳолат ёшларни ўзларини намоён қилишга, айниқса, уларнинг коммуникатив қобилиятларини юксалтиришига, ҳаётий зарурий билимларини эгаллашига, маънавий дунёқарашларини кенгайтиришларига кенг имкониятлар яратилган ва бунга мамлакатимиздаги узлуксиз таълим тизимининг барча таркибий қисмларида ва ҳаттоки оилаларда ҳам катта эътибор берилмоқда.

Маълумки, ёшларнинг ўзини ҳар томонлама кўрсата олиши, улар қобилиятлари ва хусусиятлар уйғунлигининг бетакрорлиги бола фаолиятининг кўпқирралилиги ва айниқса, маънавий етуклигини билдиради.

Ушбу соҳада олиб борган изланишларимиз ва тажрибаларимиз натижаларининг кўрсатишича қайд этилган маънавий етукликка эришишни энг аввало, оиладан фарзандлардаги маънавий сифатларни тарбиялашдан бошлаш керак экан. Чунки, боладаги кўпгина маънавий сифатларнинг шахсий ривожланишида оиладаги маънавий муҳит асосий омил бўлиб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам оилавий маънавий муҳит болага келажакда асқотиши мумкин бўлган маънавий дунёқарашнигина эмас, балки болага бутун умри давомида зарур бўлган билимларга эга бўлишга, унинг реал ҳаёти муаммоларини самарали ҳал қилишга мустаҳкам маънавий – дидактик асос бўла олади. Шу сабабли оила фақатгина ота – онанинг ўз фарзандларини дунёга келтириб, уларни ўндириб – ўстирадиган жой эмас, балки уларни бошқалар билан мулоқот қилишга муайян жамиятда мазмунли яшашга, ҳаётий зарурий билимларни ўргатишга ва шу кабиларга ўргатадиган жой ҳамдир. Ушбу жараёнда ота – оналарнинг маънавий етуклиги ва интеллектуал салоҳиятлиги ўта муҳимдир. Бу оилада ота – оналарнинг фарзандлар тарбиясидаги маҳоратига боғлиқ бўлади, чунки уларнинг бола тарбияси борасидаги маҳоратнинг юқори даражаси инсоннинг барча билимлар, малакалар ва кўникмалар уйғунлигида намоён бўлади ва уларнинг фаолияти бола маънавий ахлоқининг асосини ташкил этади.

Шунинг учун ҳам оилада болаларнинг махсус ташкиллаштирилган мақсадли фаолиятнинг муҳим муаммолари қаторига оилада бола тарбиясининг маънавий асосларини киритиш мақсадга мувофиқ бўлиб, у жамият маънавиятини мақсадли юксалтиришда замонавий муаммоларидан биридир.

Юқоридагиларни эътиборга олган ҳолда, ота–оналар ва тарбиячи – мураббийлар учун тайёрланган мазкур ўқув қўлланмани ҳам «Оилада бола тарбиясининг маънавий асослари», деб номладик.

Ўқув қўлланма уч бобдан иборат бўлиб, унинг **«Оила ва оилавий муҳитнинг маънавий асослари»**, деб номланган биринчи бобида оилада болага маънавий – иммунологик тарбия беришнинг тарихий илдизлари ва унинг ташкилий – тузилмавий модели, оилавий муҳим ҳамда оила маънавияти тўғрисидаги маълумотлар келтирилади.

«Оилада болага маънавий – иммунологик тарбия бериш», деб номланган **иккинчи бобда** оилада болаларга маънавий – иммунологик тарбия бериш омилларининг ташкилий – тузилмаси, оилада бола тарбиясига оид муносабатлар, оилада бола тарбиясига оид салбий ҳолатларга қарши муносабатлар ҳамда намунали оилалар ва одамлар ҳақидаги қимматли материаллар баён қилинган.

Мазкур ўқув қўлланманинг учинчи боби **«Оила дарси машғулоти»**, деб номланган. Ушбу бобда биринчи марта оила дарси машғулоти ва уларни ташкиллаштириш методикаси, технологияси баён қилинган.

Ўқув қўлланмада бой дидактик материаллар келтирилган ва улардан фойдаланишга тавсиялар ҳам берилган.

Мазкур ўқув қўлланмани ота – оналар китоби деб атасак ҳам бўлади. Бунга сабаб оилада бола тарбиясининг барча жабҳаларига қўлланмада эътибор берилган.

Ушбу ўқув қўлланмадан мактабгача таълим муассасаларидаги тарбиячи ва мураббийлар ҳам фойдаланса мақсадга мувофиқ бўлади, шунингдек, фарзандларини турли салбий таъсирлар ва таҳдидлар домига тушиб қолишдан огоҳ қилмоқчи бўлган ҳар қандай ота – она ҳам фойдаланиши мумкин.

Ушбу ўқув қўлланма ҳақидаги ҳар қандай фикр-мулоҳазаларни муаллиф мамнуният билан қабул қилади.

Бизнинг манзил: Ўзбекистон Республикаси
Жиззах вилояти, Жиззах шаҳри,
Шароф Рашидов шоҳ кўчаси,
Жиззах давлат педагогика институти.

I БОБ. ОИЛА ВА ОИЛАВИЙ МУҲИТНИНГ МАЪНАВИЙ АСОСЛАРИ

1.1. Оилада болага маънавий – иммунологик тарбия беришнинг методологик асослари

Маълумки, оилада соғлом муҳитни қарор топтириш мураккаб жараён бўлиб, у жамият тараққиётига мос равишда динамик тарзда ўзгариб туради. Бу муаммо азал – азалдан мавжуд бўлиб, унинг ечими ҳам давр талабига мос равишда турли кўринишларда шаклланиб келмоқда.

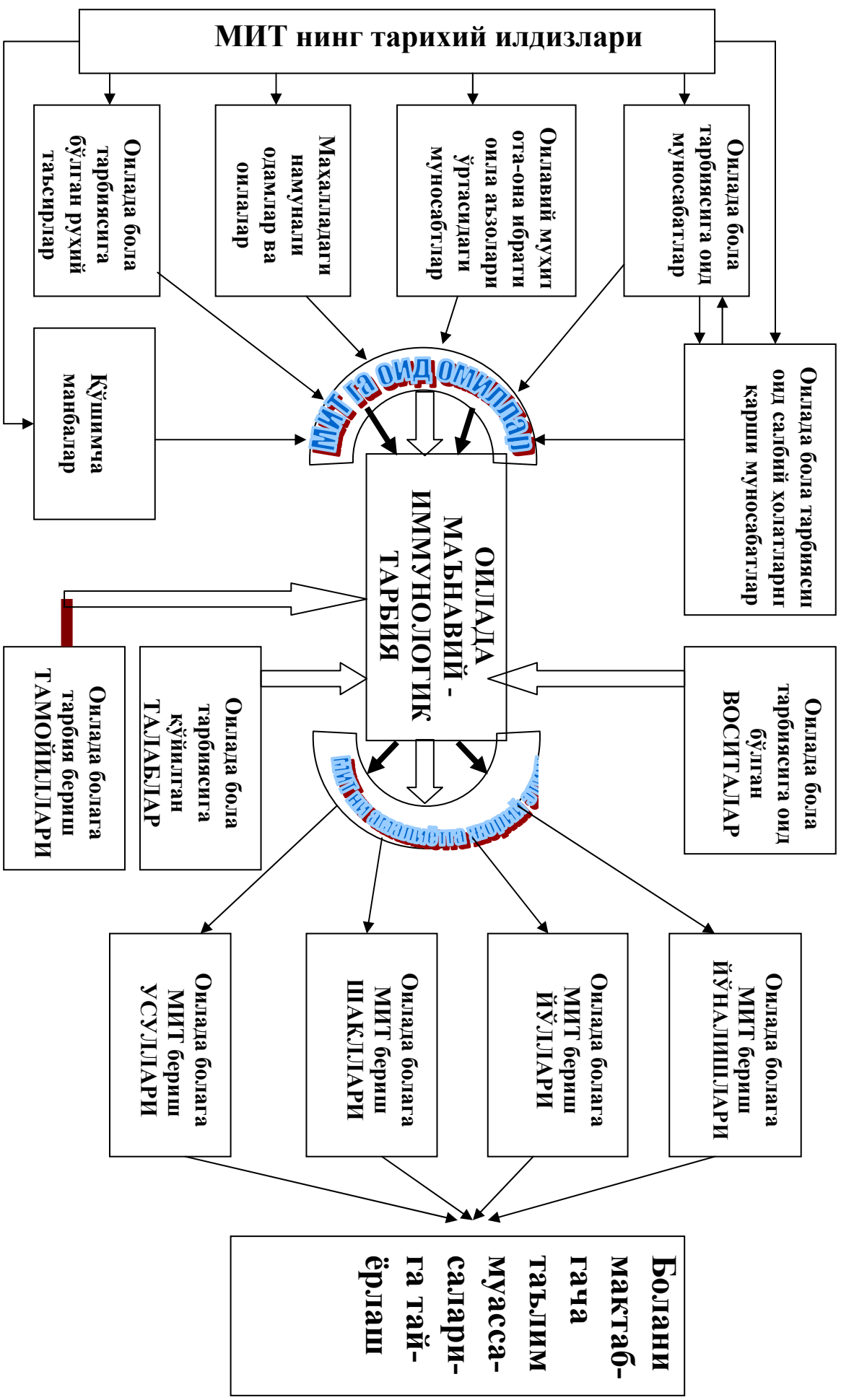
Ҳозирда ёшлар онгини ёт ғоялар билан захарлашларга қаратилган радикал қарашлар, анъаналаримизга мутлоқо ёт экстремистик ва террористик ғояларни мамлакатимизга кириб келишини бартараф этувчи миллий мафкурамиз мавжуд.

Маълумки, миллий мафкурамизнинг мазмун – моғиятини бунёдкор ғоялар ташкил этади. Унда инсонпарварлик, тинчликсеварлик, маърифатпарварлик тараннум этилиб, бунёдкорлик ва миллий қадриятларимиз улуғланади.

Демак, биз тарбиялаётган болалар кўр – кўрона тақлиддан холос бўлган ёшлар бўлиб, улар ҳақни ноҳақдан ажрата оладиган бўлишлари керак.

Ушбу соҳада олиб борган илмий изланишларимиз ёшларимиз маънавий – иммунологик тарбия (МИТ)сини тўғри ташкил этиш келажакда фарзандларимизни маънавий етук ва баркамол қилиб тарбиялашга мустаҳкам пойдевор бўлади, деган хулосани чиқаришга имкон берди. Шунингдек, тадқиқот натижалари МИТ жараёнининг ўзи ҳам кўпгина бир – бирига ўзаро узвий боғлиқ бўлган омиллар, тарихий асослар, бола тарбиясига оид воситалар, талаблар ва тамойилларни ҳам эътиборга олиш кераклигини ҳамда МИТни амалиётга жорий этишнинг йўналишлари, йўллари, шакллари ва усуллари ҳам тадқиқ этиш лозимлигини кўрсатди [27 – 29].

Ушбу соҳадаги изланишларимиз оилада болага МИТ беришни қуйида келтирилган ташкилий – тузилмавий моделдагидек олиб бориш кераклигини тасдиқлади (1.1.1 - шакл).

1.1.1 – шакл. Оилада болага МИТ бериш бўйича методологик асосларнинг ташкилий – тузилмавий кўриниши.

Энди 1.1.1 – шаклдаги ҳар бир ташкил этувчилар мазмун – моҳиятига қисқача тўхталамиз. Шаклдаги МИТ га оид омиллар мазкур ўқув қўлланманинг II бобиди ва оилада МИТнинг тарихий илдизлари эса мазкур бобнинг 1.2. – параграфида берилди.

Оилада бола тарбиясига қўйиладиган талаблар. Оилавий муҳит ва ундаги бола тарбиясининг маънавий жиҳатлари оилалардаги соғлом турмуш тарзини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Унда миллий қадриятлардан ва айни чоғда умуминсоний қадриятлар тамойиллардан самарали фойдаланиш ўта муҳим бўлиб – бу оилада болага МИТ беришга қўйилган асосий талаблардан биридир. Замонавий оилалардаги болага МИТ беришнинг яна бир асосий талабларидан бири – бу оилада болаларни миллий мустақиллик руҳида тарбиялаш, улардаги миллий ғурур, миллий онг ва ўз – ўзини англашни юксалтириш билан бирга ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришдан иборатдир. Шунингдек, оилада болага МИТ беришга қўйилган талабга қўшимча қилиб қуйидагиларни ҳам киритиш мумкин:

- **Оилада болага муомала одобини ўргатиш керак.** Бунга муомала одоби барча одамларни ҳурматлашни, кадр – қимматини жойига қўйиб миллий ва умуминсоний ахлоқий маданият қоидаларига риоя этишини талаб этишлигига эътибор қаратиш керак. Бу орқали оилада фарзандларимизни маънавиятли қилиб тарбиялашга эришамиз, акс ҳолда оилада маънавий қашшоқ (дангаса, бефарқ, миллий ғурурли бўлмаган, ўз – ўзини ҳурмат қилишни билмайдиган ва шу кабилар) кишилар ҳам пайдо бўлиб қолиши мумкин;

- **Оилада болага саломлашиш одобини ўргатиш керак.** Бунда фарзандлар онги ва қалбига «Ассалому алайкум» ва «Ва алайкум ассалом»ларнинг мазмун – моҳиятини чуқур сингдириш керак. Агар саломлашишда айтиладиган гаплар чала айтилса, унинг негизида қанақа ният ётганлигини фарзандларимизга етказиш керак. Бунинг маданиятсизлик эканлигини фарзандларимизга етказиш керак. Айниқса, ҳар хил қилиқлар қилиб саломлашиш (чао, деб қўл кўтариб қўйиш; привет, деб жилмайиб ўтиб кетиш ёки қарс этиб қўлга уриб қўйиш; қўлни – қўлга бериш калласини калласига ва тўпиғини тўпиғига теккизиш ва шу кабилар) ўта маданиятсизлик бўлиб, у миллий маданиятимизга зид бўлган қўполлик эканлигини фарзандларимиз онги ва қалбига мунтазам равишда сингдириб боришдан эринмаслик керак. Бу оиладаги МИТни самарали олиб боришнинг асосини ташкил этади;

- **Оилада боланинг нутқини ўстиришга эътибор бериш керак.** Бунда оилада бола МИТда нутқ маданиятини шакллантиришни боланинг тили чиқаётган пайтдан бошлаб олиб бориш керак ва бунда боланинг сўзларнинг тўғри талаффуз қилишини назорат қилиш бу борада ўта муҳимдир;

- **Оилада болани кийиниш одобига ўргатиш керак.** Унда фарзандларингизга уй кийими, тунги кийим, меҳмондорчиликка боришдаги кийим, мактабгача таълим муассасасига боришдаги кийимлар, байрамга мос кийимлар ҳақида тушунча беринг.

Фарзандларингизда ҳар хил ёзувлар ёзилган ва суратлар чизилган кийимларни кийишни одат тусига келтирманг. Агар бунга йўл қўйсангиз болангиз Европа маданиятининг «Оммавий маданият ва эркинлик» ниқобидаги гуруҳлар домига тушушга шароит яратган бўласиз. Бу болага МИТ беришда ўта муҳим жиҳатдир.

- **фарзандларга меҳмонга бориш ва меҳмон кутиш одобини ўргатиш керак.** Бунда фарзандларга меҳмонга боргандан курук бормасликни, яъни борадиган уй эгаларига ёқадиган ва уларга мос ҳадя олиб борган маъқул (Бунга албатта имконият даражада ёндашилади) ва меҳмондорчиликда мулойимлик ва самимийлик ва очик чехра билан саломлашишни ўргатиш албатта керак.

Меҳмон кутиб олишда эса тоза, покиза, янги, чиройли, едиримли таомлар тайёрлашга эътибор қаратилгани маъқул. Меҳмонни очик чехра билан кутиб олиш лозим;

- **оилада оилавий низолар бўлмаслигига ҳаракат қилиш керак.** Бунда оилавий низо – жанжалларнинг фарзандингиз тарбиясига салбий таъсир қилишлигини унутманг. Бу орқали фарзандларингизда кўполлик, инсон шахсига ҳурматсизлик билан қараш, оила истиқболини ўйламаслик каби иллатларни пайдо бўлишига сабаб бўлади. Бу охир – оқибат фарзандларнинг ўз ота – оналарини ҳам ҳурмат қилмаслигига асос бўлиши мумкин, яъни оилада маънавий жиҳатдан қашшоқ бўлган фарзандлар шаклланиб қолади. Бундай фарзандлардан оила ҳам, жамият ҳам, давлат ҳам фойда кўрмайди, балки зарар кўради.

- **оилада ота–онанинг фарзанд олдидаги бурчини фарзандларингиз онги ва қалбига мунтазам равишда сингдириб бориш керак.** Ҳар қандай ота – она, агар оиласини муқаддас деб билса, улар албатта ўз бурчларини тўғри англаши керак. Бунда фарзандга чиройли исм қўйишдан бошлаб, уйли жойли қилишгача фарзандларига ибрат – намуна кўрсатиб фидойи бўлишини шиор қилиб олиши керак. Шунинг билан бирга фарзандларни ҳамиша

ҳалол луқма билан яшаш, мазмунли яшаш, деган ҳикмат билан ахлоқий жиҳатдан безаб бориш ҳам ота – онанинг энг асосий бурчларидандир;

- **фарзанднинг ота – она олдидаги бурчларини, улар онги ва қалбига сингдириш ҳаётий шиорингиз бўлсин.** Бунда фарзандларга панд – насиҳатларни тинглашни, оила аъзолари ўртасидаги ўзаро соғлом муносабатни шакллантиришни, катталарга хурматни, кичикларга иззатни, қилган хизматни миннат қилмасликни, кекса ота – оналар ва дада – аяларга меҳрибонлик кўрсатишни, меҳр – мурувватли бўлишликни ва шу каби инсоний сифатларга амал қилишликни ўргатиш зарур бўлади;

- **оила болани жазолаш ёки рағбатлантиришнинг меъёрини билиш керак.** Бунда оилада боланинг бир қилган хатосини яна такрорласа, бу ёмон. Бундай бола лоқайд боладир. Ундай болалар охир – оқибатда манқуртга айланади. Бу эса иллатдир. Бундай ҳолатлардаги болаларга қилган хато ва камчилиги учун жазолаш мумкин. Жазолашнинг меъёридан ортиб кетиши болани жамият учун зарур келтирувчи маънавий қашшоқ одамга айлантириб қўйишлигини унутманг. Шунинг учун болага нима қилиш мумкин, нима қилиш мумкин эмаслигини билиш керак.

Рағбатлантиришда эса фарзандга кўрсатилган ортиқча меҳрибончилик уни кибр–ҳаволи қилиб қўйишлигини ҳам унутмаслик керак.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, оилада боланинг МИТ-га қўйилган талаблар қаторини яна давом эттириш мумкин. Ҳаммасидан кўзланган асосий мақсад битта, у ҳам бўлса, фарзандларимизни маънавий етук, баркамол қилиб тарбиялашдан иборатдир.

Оилада болага ахлоқий тарбия бериш тамойиллари. Оилада катталарга хурмат, кичикларга иззат кўрсатиш, ота – оналар билан фарзандларнинг бамаслаҳат иш тутиши, уларнинг бир – бирига ҳеч қачон ёмонликни раво кўрмаслиги, оила аъзоларини энг хурматли ва азиз инсонлар деб билиш орқали оила аъзолари ўртасидаги бир – бирига бўлган меҳрни мустаҳкамлаш, бир – бирларини хурмат қилиш кўникмаларини шакллантириш, келажакда улар бир – бирини хурмат қиладиган, бир – бирига меҳр улашадиган, бир – бирини соғинадиган, бир – бирига ёрдам берадиган одамлар бўлишлигини фарзандлар онги ва қалбига сингдириш оилада болага МИТ беришнинг асосий тамойилларидандир. Шунинг билан бирга оилада болага тарбия беришда қуйидаги жиҳатларга ҳам эътибор берилса, МИТ янада самаралироқ кечади:

- оиланинг моддий таъминоти ва ота – оналарнинг маънавияти бола тарбиясида ижобий ўрнак бўлиши керак;
- оилада ота – онанинг турмуш тарзи соғлом маънавий муҳитдан иборат бўлиши керак;
- оиланинг демократик тамойиллари ва ўзаро ҳурмат асосида бошқарилиши керак;
- оила аъзоларининг физиологик, руҳий, интеллектуал ва маънавий жиҳатларидан соғлом бўлиши керак;
- оиладаги оилавий орзу – ҳавас билан оилавий имконият ва оилавий эҳтиёжлар ўзаро вобасталигининг мавжудлигига доимо эътибор бериш керак;
- оилада эр – хотиннинг руҳий ва маънавий ҳолатлари бир – бирига тўғри ва мос келиши керак;
- оилада бола тарбиясида ота – оналарнинг фикрлари уйғун бўлмоғи лозим;
- оила аъзолари ўртасида бош мақсаднинг белгилаб олинганлиги ва уни бажаришга барча оила аъзолари фидойилик кўрсатишлари керак;
- оилада фарзандларни билимнинг меҳнатнинг, мол – дунёнинг қадрига етишга ўргатиш орқали, уларнинг билим олишга, меҳнат қилишга, ҳалол йўқ билан мол – дунё топишга бўлган ҳавасини ва тасавурларини шакллантириб боришнинг самарали ва таъсирчан усуллари мунтазам равишда фойдаланиб бориш керак;
- оилада фарзандларга таъмагирлик иллат эканлигини ва бировнинг молига кўз олайтириш текинхўрлик эканлигини мунтазам равишда тушунтириб бориш керак;
- фарзандлардаги салбий ҳатти – ҳаракатлар (дангасалик, ўғрилиқ, кўпол муомалалиқ, меҳрсизлик, бировнинг ҳақиға жабр қилиш ва ҳ.к.)ни ўз вақтида тузатиб боришда ота – оналар ўта синчиков бўлиши керак;
- фарзандларнинг ижобий томонларини (бир юмушни бажаришда, ҳайрли ҳатти – ҳаракатида) ўз вақтида сезиб, уларни рағбатлантириб (олқишли сўзлар билан, миннатдорчилик билан, моддий таъсирлар билан ва ҳ.к.) бориш ота – оналарнинг одатига айланиши керак;
- фарзандларга доимий равишда «яхши нима» ёки «ёмон нима» эканлигини тушунтириб бориш ҳам бола МИТсида муҳим аҳамият касб этишлигига эътибор қилинг.

Демак, оилада фарзандларни тарбиялашда МИТ тамойилларига эътибор бериш зарур, чунки мустақиллигимиз фарзандларини

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/uz/asar/910> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/910> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/910>